БЕЛАРУСЬ

ШТАДЗЕННАЯ ПОЛІТЫЧНА-ЭКОНАМІЧНАЯ І ЛІТЭРАТУРНАЯ ГАЗЭТА.

ГОД ВЫДАНЬНЯ I.
Падпіска на 1 м-ц: з перасыл. 15 р. без перас. 12 р.
АБВЕСТКІ: на 4-й страніцы прымаюцца на усіх мовах па звычайным цэнам.
Газэта выходзіць штодня, апроч дзён пасьлесьвяточных.
Рэдакцыя і Кантора: Менск, Міцкевічава вул., Беларускі Дом (б. Юбілейны).
Рэдактар прымае ад 12—1 гадз. Кантора адчынена ад 9 да 2 гад. і ад 5 да 7 гад.
Рукапісы павінны быць чытэльна напісаны.
Аплата прынятых рукапісау залежыць ад рэдакцыі.
Рукапісы назад не выдаюцца.
ЦАНА 1 МАРК.

№ 22 (49). Менск, Пятніца 14 лістапада 1919 г. № 22 (49).

ЖАНОЧЫ РУХ.

Сярод усялякіх беларускіх арганізацыяу, маючых на мэце нацыянальную, сацыяльную, культурную, навуковую або дабрачынную працу, да гэтага часу няма аднае арганізацыі—арганізацыі жанок беларусак.

У той час, калі Беларусь спавівае даволі вялікая сетка усялякіх польскіх арганізацыяу, сярод якіх далека неапошняе месцо займаюць розныя „Кола Полек“ „Кулка Земянэк“ і др., чыста кабечые арганізацыі,—кабета-беларуска ня мае ніводнае *свае* злучнасьці.

Няужо-ж у яе няма гэтых самых патрэб, якіе маюць жывучые на гэтай-жа зямельцы кабеты-полькі?—З самага пачатку беларускага руху, з 1906 г., кабета-беларуска працуе пароуне з мужчынамі у першых шарэнгах беларусау-адраджэнцау.

Інакш і быць не магло. Кабета-беларуска не магла быць нячуткай на патрэбы свае бацькаушчыны: да працы заклікала яе любоу да радзімай староньі і сацыяльнае пытаньне аб роуных правох кабеты-грамадзянкі.

Гэтых першых піанэрак беларускага руху адзначыць гісторыя, імені іх, заслужыушые вечную памяць, пяройдуць у пакаленьні, бо сапрауды, працай сваей яны здабылі сабе і права грамадзянства.

Успомнім толькі імя аднэй з іх, імя каторай ужо шмат гавора сэрцу сьвядомага беларуса. Гэта—„Цетка“, інакш Алеіза з Пашкевічау Кейрысова.

Яна усей душой аддаецца працы для адраджэньня Беларусі, і няма, здаецца, тае галіны працы, куды-б „Цетка“ не прылажыла свае рукі: яна зьяуляецца супрацоуніцай „Нашае Долі“, пасьля „Нашае Нівы“, дзе памяшчае свае поэтыцкіе творы, прымушана выехаць з краю, „Цетка“ і заграніцай ні на мамэнт ня спыняецца у працы на карысьць бацькаушчыны, паступіушы у унівэрсытэт у Львове на гістарычна-фільогічны факультэт і спэцыяльна працуючы над беларушчынай.

Выбраушы тэму для дактарату „Беларускіе батлейкі“, яна сабрала для гэтага багаты матэрьял.

Вярнуушыся у Вільню, яна спрычыняецца да адкрыцьця беларускага тэатру, беларускіх грамадзянскіх арганізацый, укладывае падручнікі для пачатковых беларускіх школ („Першае чытаньне“), у часе свайго пабыту у Петраградзе, супрацоунічае у „Маладой Беларусі“, у Менску наладжываецца з ее ініцыятывы месячнік для моладзі—„Лучынка“, дзе зьяуляецца главнай літэратурнай кіраунічкай.

У часе расійска-нямецкай вайны, цетка, як сястра міласэрдзя, працуе сярод раненых, пашыраючы прамеж імі беларушчыну.

Гэтак працовала „Цетка“, гэтак, больш—меньш прыходзіцца працаваць кожнаму сьвядомаму беларусу, прынамсі да гэтае пары. Аднаму і таму самаму чалавеку прыходзіцца быць арганізатарам, пісьменьнікам, вучыцелем, агітаторам,—а часта яшчэ да усяго гэтага працаваць дзе-небудзь на старане, каб тэхнічнай працай здабыць сабе кусок хлеба.

Аграмадны навал працы, акружае усякага, хто не зачыніушы вочы, са шчырай ахвотай прыходзе працаваць для справы. Гэткі самы навал працы акружау і тых кабет-беларусак, якіе уваходзілі у склад працоунікоу беларусау-адраджэнцау.

А такіх было што-раз больш. Не гаворачы ужо аб паасобных кабетах-беларусках, якіе уваходзілі паступова што-раз больш, з прылучэньнем (пры беларусізацыі школ) усей массы настауніцтва, у якой, натуральна, быу вялікі працэнт жаноцкіх сіл, з прылучэньнем да працы усіх тых вучнеускіх гурткоу, дзе гэтак сама было багата дзяучат з адкрыцьцем усякіх курсау, маючых на мэце падгатоуку працоунікоу для белааускай справы,—усюды, праз усе гэтые крыніцы, уліваліся і уліваюцца жаноцкіе сілы, і паступаюць у агульную рэку агромнай нацыянальнай працы.

Чаму-ж дагэтуль мы не маемо ніводнай жаноцкай беларускай арганізацыі? Што тут стаіць на перашкодзе: нехват ініцыятывы, ці няумеласьць арганізавацца?

Хутчэй усяго ні тое, ні другое. На перашкодзе стаіць ізноу-жа той навал працы, якую нясе на сабе кожны працаунік. Ідэя стварэньня беларускай жаноцкай арганізацыі жыла сярод гэтых працауніц, але кожная з іх, аддаючы свае сілы усякім другім беларускім арганізацыям, *сваю* арганізацыю, *свой* гурток, лічыла сваей „сямейнай справай“, збыткам, на які не магла сабе пазволіць.

Вось, мне здаецца, тут першая прычына таго, што жаночае беларускай арганізацыі няма. Але жыцьцё ня чакае; яно што-дзен ставіць на чаргу новые пытаньні і патрэбы. Справа беларускае жаноцкае арганізацыі уваходзе на чаргу.

І цяпер, з прылучэньнем што-раз большага ліку жаноцкіх сіл, з лепшым, як папярэдніе, варункамі працы, кабеты-беларускі патрапяць адказаць на гэтае чарговае пытаньне часу—утварэньнем *свае* арганізацыі.

Якая яна будзе, у якую форму выльецца, час пакажа. Мы верым толькі, што першай яе мэтай будзе пашырэньне нацыянальнай сьвядомасьці, праца для тае-ж вялікай справы адраджэньня Беларусі, што беларуска, маці будучага пакаленьня, патрапіць зразумець свае патрэбы і заданьні.

Яна зразумее свой абавязак перад краем, абавязак *маткі* і *грамадзянкі* і гэты абавязак уложыць у аснову *свае* арганізацыі.

А. Вілейскі.

АПОШНІЕ НАВІНЫ.

ПАВЕДАМЛЕНЬНЕ ПОЛЬСКАГА ГЭНЭРАЛЬНАГА ШТАБУ.

Ад. 11—XI.

Лiтоуска-Беларускі фронт.

Бальшавікі, пацярпейушы вялікіе страты у бітвах на паудня ад Полацку, адступаюць у районе Лепаль—Камень на усход. На усім фронце ажыуленная разьведчая чыннасьць нашых патруляу.

Валынскі фронт.

Пры узяцьці Ноугарад—Валынска нашы атрады прычынілі бальшавікам цяжкіе страты, узяушы пры гэтым 3 гарматы, 11 куляметау, 100 вінтовак, палевые кухні і шмат ваеннага матэрыялу.

Ад 12—XI.

Лiтоуска-Беларускі фронт.

Нашы атрады адбілі падгатауляные бальшавікамі у працягу некалькіх дзен атакі к усходу і заходу ад Полацку з вялікімі для іх стратамі.

Валынскі фронт.

Спакойна,

Час. нам. Начальн. Гэн. Штабу, палкоунік ГАЛЛЕР.

Беларусь і Украіна.

ЛЬВОВУ, 13-XI. У Каменец прыбыло беларускае пасольство, каторае уручыло свае даверанные граматы украінскаму ураду.

Зграмаджываньне нямецкіх войск на Літве.

ВІЛЬНЯ, 13-XI. У ваколіцах Кляйпэды немцы зграмадзілі 60,000 салдат. На лініі Вержбалова—Тыльзіт 20,000 салдат.

Бальшавіцкая змова у Нью-Іорку.

НЬЮ-ІОРК, 13-XI. У зьвязку з арэштам бальшавіцкіх агітатарау у Нью-Іорку, выкрыта змова, падгатауляючая соцыяльны пераварот у Амэрыцы. Арэштована з лішнім 1000 чалавек.

Наступленьне немцау у Прыбалтыцы.

ЛЬОНДАН, 12-XI. З Курляндыі паведамляюць, што немцы пачалі наступленьне на Лібаву і Віндаву. Немцы атрымалі у апошні час вялікую падмогу.

Прыбалтыцкіе дзяржавы і бальшавікі.

БЭРЛІН, 12—XI. „Д. А. Ц.“ паведамляе, што у зьвязку з разгромам Юдэніча Прыбалтыцкіе дзяржавы думаюць аднавіць перегаворы з бальшавікамі.

Арэшты членау заходня-расійскага ураду.

БЭРЛІН, 12—XI. Па загаду Носке зроблены обыскі і арэшты паміж членау заходня-рускага ураду. У некалькі друкарнях конфіскованы вялікі лік грашовых знакау.

Камісар „Паудневай Расіі“.

ЛЬОНДАН, 12—XI. Вядомы ангельскі вучоны Мак Кіндэр назначаны асобым камісарам „Паудневай Расіі“.

Наступленьне эстонцау.

ГЭЛЬСІНГФОРС, 12—XI. Эстонскае войска заняло станцыю Маргэнгаузен. Узялі у палон 200 чалавек.

Фінляндыя проці бальшавікоу.

ЛЬОНДАН, 12—XI. Паведамляюць, что паміж Фінляндыяй і штабам Юдэніча вядуцца перагаворы аб выступленьні Фінляндыі проці бальшавікоу. Фінляндыя абавязываецца выслаць проці бальшавікоу 20000 салдатау і заняць Петраград. Староньнікам выступленьня зьяуляецца гэнэрал Маннэргэйм.

Кожны беларус павінен мець за сьвяты абавязак чытаць сваю родную штадзенную газэту і пашыраць яе між сваімі знаемымі.

Школьная справа.

Кожны з настаунікау, які ніч..а узяуся-бы за працу у беларус..ай школе на весцы, сумняваецца, ці будзе магчымасьць працаваць? ..к зрабіць, каб заснаваць на мей..цы былой расійскай школы, шко..у беларускую?

Польскую школу адчыніць ня..а нічога лягчэйшага, альбы толь..бы настаунік, хоць заваляшчы, ..і каб было хоць трохі дзяцей, а ..ларускую,-то мала подпісау баць..у, трэба чакаць. А там запатра..е інспэктар зрабіць сход бацькоу ..яго школьнаго району у гміне, ..можа знайдуцца і такіе бацькі, ..о выкажуцца за другую школу. М.. за польскую, а мо' за расій..ую, бо і гэта апошняя на руку ..ну інспэктару: такой школы. Бе..да, ніхто не будзе бараніць, і у ..е можна заводзіць, што хочаш. Пыкладам могуць быць тые шко..л што сталі адчыняцца у Мен..ім павеце цяпер па загаду паве..тага інспектара. „У першым ад..дзяле школы расійскай усе толь..кі па-польску, а у старэйших ад..дзялах па пяць разоу на тыдзень ..лецыі польскай мовы.“

У гэтых дазваленьнях на ад..крыцьце такіх школ ні слова не га..ворыцца аб потрэбах азнаймлень..ня дзяцей з іх Бацькаушчынай.

Відаць, што пана інспэктара гэт.. саусім не цікавіць. Да гэта, пра..ду кажучы, яму саусім ліш..няе. Ад сходу бацькоу у яго есьць пр..авор на школу расійскую і гэт..о до..яць, бо „польская мова ..абавязкова“ у кожнай вясковай ..ўколе, хоць-бы гэта школа, *элементарная школа*, знаходзілася-б у ..самай глухой беларускай весцы.

..Прауда, офіцыяльнага распара..джэньня наконт гэтаго датычна ..элементарнай вясковай школы на ..Меншчыне мы ад Польскай Улады ..агулам не маем, але-ж... запужа..ныя імі панавауншымі тут у нас ..ладамі у часе вайны і рэвалюцыі ..ялян, пачууншы ад наезджаго ..ген. Стражы Крэсовай ці На..чальніка Рэвіру, што школа ня ..можа быць адчынена, калі не бу..дзе выкладацца польская мова, ..згаджаецца у рашце і на тое, каб ..го дзеці, якіе толькі перш раз ..пойдуць у школу, вучыліся не у той мове, у якой яны гаворадь дома, а у мове дужаго цяпер.

Чаму-ж там на сходах не падымалася пытаньне аб беларускай школе? Чаму-ж гэта Беларуская Школьная Рада не пасылае на сходы сваіх інструктароу, сваіх супрацоунікау?

І хацела-б яна пасдаць, але-ж ніхто не паедзе, бо Беларуская Школьная Рада не може заплаціць гэтаму чалавеку за дарогу, ці даць на харчы.

Дык чаго-ж вы тады істнуеце, чаму не зачыняеце Школьнай Рады, калі па за вамі усе гэта робіцца, а вы ня можаце змагацца?“ —са злосьцю зьвярнулася да супрацоуніка Рады адна прыехаушая, з вескі настауніца, якая добра нагледзілася у правінцыі, як правозіцца на мясцох школьная справа.

„Зачыняйце Школьную Раду, інакай мы самі гатовы будзем думаць, што вы сумысьле прыкрываеце сабой тое, што робіцца—што русіфікацыя працягіваецца і шпарка ідзець польонізацыя дзяцей беларускай весці!“

— „Змагайцеся на мясцох!“ — быу ей адказ: „а мы, пакуль зможам, будзем даваць вам належные інструкцыі і усякаму, хто прыяжджае да нас за парадай! Нельга будзе тут сядзець, і мы пойдзем разам з вамі апостальнічаць па весках і мястэчках нашай Бацькаушчыны. Мы ня кінем працаваць,— шыбаючы адсюль праменьні замілаваньня да Бацькаушчыны, як бы гэта праца цяпер цяжка ня была. Калі вам балесна і цяжка ад таго, што робіцца толькі у вашай гміне, то нам у тысячу разоу балесьней, ведаючы, якіе эксперымэнты робяцца з беларускімі дзеткамі у ва усіх весках і гмінах Меншчыны. Змагайцеся, у якіх-бы цяжкіх варунках гэта змаганьне ня было! Прасьвятляйце люднасьць, і ваша праца ня будзе дарэмнай!“...

Доуга яшчэ гаварыу сябра Рады, і заспакоеная настауніца, набраушы беларускіх школьных падручнікау, пайшла пехатой з дарогімі кніжкамі у сваю школу, у веску за верст сорак ад Менску.

Настаунік **Сымон Р.**

Рада Беларускай Народнай Рэспублікі.

12-га лістапада а 6-й гадзіне увечар адчыніуся чарговы сход Рады прамовай маршалка, каторы зазначыу, што посьле доугага нявольнага перарыву Рада зноу сабралася, каб стаць на варце незалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі. Затым, Рада ушанавала уставаньнем памяць памершага раднага І. Луцкевіча, каторы усе жыцьце аддау беларускай справе і пашоу з яе да неба сьвечкаю.

Дэкрэт аб прыняцьці у склад Рады Рэспублікі сяброу Цэнтр. Рады Вілен. і Горадзен. у яе поуным складзе ухвален з гучнымі овацыямі і урачыстымі прамовамі, у каторых выказвалася вялікая радасьць, што правамоцные прадстаунікі заходняй Беларусі, бышай доугі час адрэзанай нямецкай окупацыяй ад рэшты Беларусі, далучылі нарэсьце свой голас да голасу усяго Беларускага народу.

З прывітаньнем Радзе і з адпаведнай дэкларацыяй выступу у першым прадстаунік фракцыі беларускіх С.-Р. потым—ад беларускай хрысьціянскай Злучнасьці, ад Белар. Рады у Адэсе, ад беларусау, жывучых на Пауночным Каукзе і ад беларускага Нацыянальнага Камітэту у Менску.

Фракцыя беларускіх с.-д., а так сама прадстаунікі Польскай Рады Зямлі Менскай і P. P. S. заявілі, што выступяць з адпаведнымі дэкларацыямі на другім сходзе.

Посьле гэтага была ухвалена рэзолюцыя, запрапанована фракцыяй беларуск. с.-р., гэтакага зьместу:

„Рада Беларускай Нар. Рэспублікі на першым сваім урачыстым сходзе ад 12-га лістапада гэтаго 1919 г. падцьвярджае пастанову сваю ад 25-га марца 1918 г. аб поунай незалежнасьці і непадзельнасьці Беларускай Нар. Рэспублікі у яе этнографічных межах.

Рада Беларускай Н. Рэспублікі, як адзіны дзяржауны орган Беларускага народу, павядзе сваю працу у кірунку здабыцьця прызнаньня перад народамі усяго сьвету поунай незалежнасьці і непадзельнасьці Б. Н. Р. Дзеле таго Рада даручае свайму спауняючаму органу—Радзе Народных Міністрау безадкладне офіцыяльна уступіць у перагаворы з Польскім Гаспадарствам і з усімі гаспадарствамі сьвету аб юрыдычным і фактычным прызнаньні незалежнасьці і непадзельнасьці Беларускай Народ. Рэспублікі“.

Рэзалюцыя гэтая прымаецца адзінагалосна з гучнымі аплескамі.

Пропозіцыя пасдаць прывітаньне маладому Польскаму гаспадарству і яе дзяржаунаму павадыру Я. Пілсудзкаму, як вялікаму беларускаму прыхільніку, а так сама украінскай Дырэкторыі і урадам Латвіі і Эстоніі,—адкладаецца до чарговага сходу дзеля лепшага падгатаваньня паасобных фракцыяу да гэтага пытаньня.

Апошнім разглядалося, посьле 10 мінутнага перарыву, пытаньне аб папауненьні камісіяу новымі прадстаунікамі. Ухвалена гэтакая пастанова: „Зацьвердзіць панова склад Камісіяу, абраных Радай на папярэдняй сэсіі; даручыць сябром Камісіяу сабрацца ад 13-га г. м. выясьніць свой цяперашні склад і аб ім паведаміць прэзідыум і с.-конвэнт, каторые маюць прадставіць кандыдатау чарговаму сходу Радзе.

Чарговы сход назначаецца на суботу 15—XI а 7-й гадзіне увечары. Сход Рады зачыніуся а 10-й гадзіне.

МЕНСКАЕ ЖЫЦЬЦЕ.

Прыбыу у Менск з Вільні вядомы беларускі дзеяч, загадчык Беларускага Выдавецтва, Я. Станкевіч.

Мясцовые лясные купцы пачалі організаваць свой саюз. У хуткім часе мае быць адноулена праца банку лясных купцоу.

Менская організацыя партыі сыяністау адтрымала для жыхароу Менскай губ. вялікі транспарт лістоу і грошы з Амэрыкі. Згодна істнуючым заграніцай курсам, грошы будуць выдавацца па курсу 40 марак за долар.

Мясцовые рамесьнікі рашылі організавацц дзеля паляпшеньня свайго матэрыяльнага ст новішча. У зьвязі з гэтым рашано адновіць працу рамеснай пазычкова-зьберагацельнай касы. Так-сама рамесьнікі маюць злучацца праз коопэратывы. Усе аддзельные коопэратывы будуць злучаны, а цэнтральны коопэратыу, каторы павінен будзе загатауліваць сырэц і г. д.

У жыдоускай абшчыне цяпер, адначасьне з падгатоукай да выбарау у мястовую раду, робіцца падгатоука да новых выбарау у аб-

..ма Менску з войскам пад начальствам Міколая Фірлея, ваяводы Люблінскага, і замак ..лаб..іяе ад напасьці.

..Кароль Жыгімонт I жыу пасьля гэтага не..ма..ль..часу на Замку у Менску і тутака рабіу ..агляд сваіх войскау перад паходам на Маскву. 151.. г. Менск зноу вітае караля Жыгімонта з цэлым каралеускім дваром. Кароль ..прыбыу у Менск і палюбіу яго жыхарау, Тутака ..зробіць кароль Жыгімонт I агляд усіх ..войск пад загадам князя Канстантына Астрожскага. З Менску войско гэтае пайшло пад Оршу, ..і выйграло з маскалямі бітву, каторую ..пісьменна поэтычна апісывае Пскоускі летапісец; ..каля Оршы плакалі у такт труб маскалеу, ..быу гук і гром паміж маскалямі і літвінамі-беларусамі. Баяры і беларускіе князі на ..храбрых войскау спаткаліся з сабою, і ..коні, засрымелі мячы й шлемы літоу..цы на палех Оршы“.

П..ольскі кронікар Гвагнін, каторы мажліва ..і сам прынімау учасьце у гэтых баех, гэтак ..апісывае тагачасны Менскі Замак; „Замак будо..ваны з дзерава, натурай і палажэньнем месца ..моцны абароны, перакопам глыбокім акру..жаны, каторы рака аплывае“. Гэткая кароценькая заметка кронікара аб замку у Менску не ..дае думкі аб пышнасьці й велічыне замку, ..к ..дапусьціць трэба, што там быу даста..ткова будынкау для прыняцьця і гасьціны ..і часта прыязджаючых у Менск кара..лі палоу.

Кароль Жыгімонт-Аугуст два разы гасьціу у Менскім Замку: раз у часе вайны з Масквой, у каторай князь Мікалай Радзівіл на чале літоуска-беларускага войска і вадворных каралеускіх палкоу адтрымау памятную у гісторыі пабеду пад Оршай у 1564 г., а другі раз быу 1568 гаду, калі гасьціу у Койданове у свайго дзевера, Мікалая Рыжага Радзівілла.

Да апошняга караля з роду Ягелонау Менск і Менская зямля захоўвалі нейкіе азнакі незалежнасьці, будучы у апошніе часы намесьніцтвам у валадзеньні князеу Заслаускіх.

Люблінская вунія, каторая злучыла Польшчу, Літву і Беларусь у адну дзяржаву, зьнішчыла намесьніцтво, устанавіушы на яго месцо Менскае Ваяводзтво. Прыбылі новые санатары й урадніки, аснованы былі новые установы урадау, якія і зьмяшчаліся на замку. На вялікім (вальным) Варшаускім Сойме у 1611 гаду паслы ад Менскага Ваеводзтва прасілі аб вызначэньні бяспечнага месца для схову кніг гродзкіх і земскіх, дзеле чаго Сойм і прыказау старасьце назначыць гэткае месцо у Менскім Замку. Затым на Варшаускім Сойме у 1635 гаду былі зацьверджаны падаткі дзеле змураваньня двох склепау для схову кніг земскіх і гродзкіх, а так сама і для кніг судных.

Ня доуга трывау сякі такі спакой для Менскага Замку. Част..ці казацкіе і маскоускіе войны за панаваньне караля Яна Казіміра. Пабеда, якую утрымау пад Вільняй князь Даугарукі над польскімі вайскамі Гансеускага, аддала Літву-Беларусь, а значыцца і Менск, у рукі маскоускіе. Цар Алексей Міхайлавіч назначыу Хведара Арсеньева менскім ваяводай. Гэты новы уладар прымушау шляхту да будаваньня Замку і на сыпаньне валу. Шляхта падала скаргу цару праз свайго пасла Яна Цадроускага. Скарга зрабіла свой скутак: цар аслабаніу шляхту ад работ на замку. У 1655 гаду вайна з Маскоушчынай прыняла страшэнны разгар: у Менск рынуліся казакі, татары, калмыкі, маскалі каторые пачалі рэзаць насяленьне і падпалілі места. Большая часьць гораду згінула у крыві ды у попялішчы.

Кронікары, апісуючыя гэты разгром Менску, адзначаюць, што у гэтым пажарышчы згарэу Нізкі Замак. Гэта першы гістарычны факт, які сьведчыць аб істнаваньні двох замкау у Менску-Высокага і Нізкага. Высокі—гэта Стары Замак, равы каторага датрывалі да нядауных нашых часау, а Нізкі, паводлуг слоу польскага гісторыка Балінскага, злучаны быу з Высокім паркавам ды валамі. Немец Бюссінг у сваей географіі паловы XVII сталецьця так сама сьведчыць, што у Менску было два замкі. Дзе меу свае месцо Нізкі Замак, мы ня маем ніякіх даных; наваколо замковае горы сьлядоу яго німашака, і толькі новые адкрыцьці у старых актах могуць адзначыць, дзе ён знаходзіуся. Пытаньне, дзе быу Нізкі Замак для гісторыка Менску астаецца адкрытым.

(Канец будзе.)

Раман Суніца.

...Сойме.

Адносіны на Усходніх землях.

Дэпутат Камянецкі, на апошнім пасяджэньні сойму (7 лістапада), здаваў справаздачу ад імя камісіі, каторая пасылалася у свайм часе для абсьледаваньня адносін на усходніх землях.

Камісія гэта абьехала увесь гэты абшар ад Вільні да Луцку. Усюды,—як адзначае дакладчык,—на гэтых землях адносіны к палякам вельмі прыхільные.

Шмат нападак есьць на тое, што чыноунікау на усялякіе урады набіраецца найболей з паноу. Гэта абьясьняецца тым, што на гэтых землях інтэлегенцыя польская гэта вялікшые земляуласьнікі і што яны толькі падтрымоуваюць тут польскі патрыятызм.

На варце грамадзянскай забясьпекі пастаулена на усім усходнім абшары палявая жандармэрыя, каторая з боку падбору людзей шмат мае недастаткау.

Далей трэба зьвярнуцца да начальнай улады, каб хутчэй апрацавала падставы супрацоуніцтва цывільнай і вайсковай улады. Бо, дзякуючы гэтым ненармальным адносінам, робіцца шмат шкоды: гэтак напр., на Палесьсі і на Беларускім абшары селета быу вялікі ураджай сена, каторага тры чацьвертых часьці асталіся няскопаным зімаваць.

Апрача польскага грамадзянства, прышлося стрэчацца і з іншымі группамі: жыдоускай, беларускай, расійскай, і навет татарскай (у Менску). Группы гэтые у сваей большасьці гатовыя прызнаць сябе прыхільнікамі Польшчы узамен за роунаправе. Найбольшую труднасьць мае адміністрацыя з расійскай группай.

На гэтых землях плебісцыт зусім лішні, рэзультат яго, можна сказаць з гары, будзе на карысьць Польшчы. Аднак, калі мае быць аб гэтым якая пастанова Сойма, то добра было-бы зрабіць яе хутчэй.

Трэба так сама скасаваць шмат якіх аграніччэнняу каторые не патрэбна абцяжаюць жыцьцё мясцовага насяленьня, і завясьці некаторые перамены. Перш заусе правясьці аграрную рэформу, патрэбу якой падцьвярдзілі самі паны абшарнікі, выступаючы у гэтай справе з далека ідучымі праэктамі. Аграрная рэформа там пройдзе лягчэй і ня выкліча вялікага супраціуленьня, як у Польшчы. Адначасьне трэбыло-бы падумаць аб кольонізацыі пустых абшарау, а такжа аб прызнаньні зямлі за чыншавікамі на Валыні, найболей польскай нацыянальнасьці. Трэба зьвярнуць увагу на канечнасьць як найхутчэйшай адбудовы краю і урадавай падмогі насяленьню. Есьць там пояс, 60 клм. шырынею, зьнішчожаны дашчэнту, а людзі жывуць там, як у дзікіе часы.

Кажучы аб валюце, дакладчык зазначае, што ходзяць там пяць сартоу грошы, а карысьці мала, бо толькі нажываюцца на гэтым усякіе спэкулянты. Трэба чым хутчэй завясьці валюту у марках.

Што да граніц на усходзе, то мясцовае беларускае насяленьне горача жадае, каб польскае войско не затрымлівалося на цяперашняй лініі, але пастаралося вызваліць усю Беларусь з-пад расійскага ярма.

У справе дзяржаунага устройства усходніх зямель на падставах фэдэрацыі ці анэксіі, дакладчык дакавзвае, што гэтые два погляды могуць прыйсьці да згоды; ідзець найболей аб тое, каб зазначыць, што разьвіцьце і жыцьце гэтых зямель бяз Польшчы не магчымы і, наадварот, Польшча ня можа бяз іх разьвівацца.

Політычные весткі

Фінска-польска-дэнікінскі фронт.

Гэн. Манэргэйм, каторы праз фінляндзкую дзяржаву адкліканы з Льондану, у падарожжы да Гэльсінгфорсу затрымаецца у Парыжу і будзе конфэрырваць з Клемансо. Потым ен будзе у Варшаве, дзе будзе вязьці умовы з польскай дзяржавай аб стварэньні разамз Дэнікіным фронту проці бальшавікоу.

Д-р Крамарж у Расіі.

„Чэшское Слово“ паведамляе, што Крамарж гаварыу прамову у Радзе казакау і выказауся, што без злучэньня з Расіяй будучына славянскіх народау не забяспечана. Новая Расія павінна быць збудавана на асновах парадку, волі і прагрэсу. Далей газэта кажа, што д-р Крамарж выехау з Константінопаля у Адэсу, каб выпауніць свой плян аб злучэньні усіх дэмакратычных партый дзеля барацьбы проці бальшавікау і вялікарускай фэдэратыунай рэспублікі.

У Польшчы.

Сьпісак „чужых“.

Камэндант паліцыі у Варшаве загадау зрабіць сьпісак усіх памяшканьняу, занятых праз заграпічных падданных: немцау, расійцау і расійскіх жыдоу.

Родзічау у Варшаве.

У Варшаве чакаюць прыезду вядомага расійскага грамадзкага працоуніка Ф. Родзічава. У парыжскіх расійскіх кругах яго паездцы у Варшаву прыдаюць вялікае значэньне.

У польскіх лагерах для ваенна-палонных.

„Роботнік“ перадрукавау з венскай „Арбайтэр Цайтунг“ вось якое паведамленьне:

„Інтэрнацыянальны камітэт чырвонага крыжу у Жаневе вось што публікуе аб становішчы палонных у Бярэсьце:

„Да чатырох лагерау ваенна-палонных у Бярэсьце, дзе знаходзяцца 10,000 палонных, глауным чынам украінцы, даведаліся 2 дэлягаты інтэрнацыянальнага камітэту чырвонага крыжу разам з майорам французкай арміі. 10-га і 12-га кастрычніка было 1124 нябошчыкау. З пачатку жніуня пamiралі штодня па 180 палонных. Увесь лагер рабіу уражэньне горада нябошчыкау. Прычынамі сьмерці былі глауным чынам: дэзынтэрыя, тыфус і кепскае харчаваньне. Палонные апрануты у анучы, кормяцца кепска. Сьпяць на падлозе без саломы і коудрау. „Роботнік“ дапауняе гэту вестку вострым артыкулам, каторы заканчывае вось якімі славамі:

„Як пасьля гэтага выгледае абураньне эндэцкіх пісарчукоу аб украінскіх і бальшавіцкіх зьдзеках проці страшэн. зьдзекау у Бярэсьце“.

На Літве.

Адмена кары сьмерці.

Літоускі урад адмяніу кару сьмерці.

Падмога Амэрыкі.

Амэрыканскі чырвоны крыж арганізуе падмогу для Літвы, Латвіі і Эстоніі. Дзеля гэтага асігнавана сума да 500,000 далярау.

Пад пратэктаратам Англіі.

„Kurjer Poranny“ паведамляе з ауторытэтных крыніц, што Літоускі урад у Коуне аддау сябе пад пратэктарат Англіі.

У Латвіі.

Бэрлін памагае Бэрманту.

Латыскае бюро друку паведамляе, што заходня-расійскі манархічы урад зрабіу умову з адным з бэрлінскіх банкау, подлуг якога банк адпускае для арміі Бэрмонта 300,000,000 марак. Урад гарантуе банку вялікі участак тэрыторыі б. Расіі і рад выгодных канцэсій.

Бітвы каля Балтыцкага мора.

Рэйтэр паведамляе з Льондана: пад абаронай коаліцыйнага флоту латыскае войско кранулося на 10 міль наперад. Войско Бэрмонта выкінуто з рыжскіх акраін. Чырвоная армія заняла Гдоу і знаходзіцца у 15 мілях к поуначы ад Ямбурга.

На Украіне.

Паведамленьне украінскага штабу.

На фронце між Днестрам і лініяй чыгункі Жмэрынка-Вопнярка нашые часьці выбілі дэнікінцау з весак Клембоукі, Стэны і Панкоукі і занялі гэтые вескі.

На рэшце фронта без перамен.

Амэрыка і Францыя за Украіну.

У адтрыманай рэдакцыяй газеце „Вольная Кубань“, орган Кубанскага краевага ураду чытаем вось якіе паведамленьні з Парыжу:

„Французскі урад прыняу важные рашэньні дзеля шырокай падмогі антысавецкім сілам на поудні Расіі. Прыкмячаецца перамена у адносінах французскага ураду да пытаньня аб стварэньні Вялікай Польшчы і вялікай Румыніі.

„Пры абмене думак аказалася, што найболей моцную падмогу Пятлюры хоча даць Амэрыка, каторая бачыць у ем вялікага патрыота дэмократа.

„У зьвязі з адносінамі да Румыніі чакаюць яснага рашэньня французскага ураду на пытаньне аб украінскай дырэкторыі з Пятлюрай на чале.

Пытаньне аб усходней Галічыне.

У Варшаву прыбыу на некольki дзен шэф польскай ваеннай місыі пры французкім штабу, гэн. Развадоускі. Гэнэрал візытавау прамьера Падэрэускага і меуся хутка візытаваць і дзяржаунага шэфа. Як запэуняюць, гэн. Развадоускі выказауся, што Англія будзе дэцыдавацца каб аддаць усходнюю Галічыну Польшчы. Але напроці парыжскі карэспандэнт „Газэты Варшавска“ запэуняе, што з Льондана павядомілі ужо два разы ангельскай дэлегацыі пры мірнай канфэрэнцыі, што Англія проці аддачы Польшчы усходняй Галіччыны. На паказаньне дэлегацыі, што рэшта дзяржавау коаліцыі стаяць за аддачу Польшчы усходняй Галіччыны Лойд-Джорж адказау, што прынцыпова ен сваіго пагляду мяняць ня можа, але ен гатоу даць сваю згоду на тое, каб Польшча адтрымала мандат ад саюза народау, каб кіраваць усходняю Галіччынай, што не нарушае сучаснага прынцыпу.

Стары Замак у Менску.

Цемра усезаядаючага часу і ваенные зьлідні закрылі на заусягды перад нашымі вачыма і перад вачмі гісторыі глыбокую прошласьць Менскага Замку.

Дзеле аснаваньня на месцы абароннага замку былі вельмі спрыяючые варункі: з усіх старон замковая гара была недаступнаю; з пауночнага боку рака Сьвіслач утрудняла доступ, з трох іншых старон рэчка Няміга апаясывала гару і, урэшце, не давало доступу, гэтак называемае цяпер, Татарскае балото.

У актах XVII-га сталецьця можна знайсьці даказы, што гэтае балото утрудняло доступ да замковае гары, бо кароль Жыгімонт III дае прывілей у 1625 гаду жыду Марку Яхімовічу на права засыпаньня балота, „заусягды заліттага вадою“ пры замковых варотах. На гэтым засыпаным балоце знаходзіцца цяпер Нізкі Рынак. Затым, у грамаце княгіні Друцкай-Горскай, каторая даравала пляц пад будову царквы Сьв. Петра й Паула на вуліцы называемай дауней Юраускай, а цяпер Ракаускай, азначано, што гэты пляц даходзіць да балота і возера. Гэтае месцо так сама было засыпано, і на ім знаходзіцца цяперашні Рыбны Рынак.

Шмат хто з старых мінчукоу памятае Татарскіе балоты, называемые дауней—Старарэчышча, Паценкі і другіе: вось перад скасаваньнем гаці пры млынох на Нізкім Рынку (замковых) былі там невысыхаючые багнішчы, на каторых гнездзіліся дзікія качкі, кулікі, чаплі і іншые птушкі.

У дагістарычные часы ваколіцы замковые гары былі зусім непраходнымі: балоты доступу не давалі, вялікіе густые лясы стаялі нечапанымі.

Дарог, гасьцінцау у дагістарычные часы ня было, і адзінным дарожным злучэньнем служыць магла толькі рака Сьвіслач, каторая тысячу гадоу таму назад мусіла быць і больш вялікай, пауднаводнай і глыбокай. Як доказ на гэта, можам адзначыць факт, што кароль Аляксандар у прывілею сваім 1496 году даравау права магістрату горада Менску збудаваць прыстань на Сьвіслачы.

Так вось на гэтым месцы, дзе цяпер знаходзяцца вуліцы: Замковая, Завальная, Стара-Мясьніцкая і Нова-Мясьніцкая, стаяу ужо у дагістарычные часы абаронны гарадок, які з часам зьмяніуся у дзеравяны замак, называемы пасьля Старым Замкам.

Першую вестку аб Менскім Замку знаходзім пад 1066 годам. Кіеускі кронікар у сваім летапісу паведае, што у 1066 гаду сыны Ярослава Вялікага, кіеускага князя, пайшлі проціу Усяслава, князя Полацкага, і прыйшлі у Менск: жыхары места зачыніліся у Замку, каторы, пасьля доугай аблогі і абароны быу узяты праз прышлых чужынцау, прычым, мужчыны былі забіты, а жанкі й дзеці узяты у палон. У 1123 гаду Менскі Замак спаткала другі раз такая самая доля, дзякуючы Уладзіміру Манамаху, вялікаму Кіеускаму князю, які, намагаючыся зьніштожыць незалежнасьць і непакорнасьць Менскага князя Глеба, аблажыу замак і здабыу яго, узяушы у палон і самога Глеба. У гэтые часы места Менск і замак многа разоу былі руйнаваны у бязупынных войнах беларускіх князеу паміж сабою і проціу Літвіноу. У XIII-м сталецьці Менскі Замак ізноу быу спалены у часе страшнага нападу татарау пад начальствам Койдана, якому некаторые з гісторыкау прыпісываюць заснаваньне мястэчка Койданава.

Пасьля выгнаньня татарау, за часоу панаваньня літоускіх князеу Эрдзівілла і Міндоуга, Менскі Замак быу на-нова адбудованы, і з гэтае пары пастаянна ужо знаходзіцца пад панаваньнем вялікіх князеу літоускіх. Пераход места Менску пад літоускае панаваньне вызначаецца узростам і пашырэньнем горада і узмацаваньнем замку.

У 1506 гаду Менскі Замак ужо здалеу адстаяць сябе перад наездам татарскіх орд, каторые спалілі толькі места. Яшчэ не пасьпелі жыхары гораду адбудаваць сваіх дамоу, а ужо князь Міхаіл Глінскі у 1508 гаду прыступіу да узяцьця яго. Штурм князя Глінскага на замак быу адбіты; аднак Глінскі ня кінуу яго аблогі. Кароль Жыгімонт I Стары пасьпяшае тады на

шчыну. Спісак выбаршчыкау ужо зложаны. Сыяністы лічуць мець большасьць і у новай абшчыне, ня гледзючы на перашкоды з боку левых груп. Апошніе маюць заклікаць насяленьне да байкоту выбарау і сваіх сьпіскау ня выстауляць. Такі раскол выклікало школьнае пытаньне.

Супакой у гандлю цяпер нябывалы. Мануфактурные, галянтарэйные магазыны зусім не гандлююць. Не гандлююць кавярні і рэстарацыі. Горад вельмі зьбяднеу. Лепей стаіць справа у оптавікоу, якіе адпушчаюць для правінцыйі вялікіе партыі таварау. Самым глауным патрабіцелем лічыцца цяпер веска, якой не палохае ніякая дарагоуля.

Запісь дэлегатау, прыбыушых на епархіяльны зьезд духавенства і міран, ідзець пакуль туга.

У жыдоускай абшчыне пасьля таго як зьнялі рэквізыцыю з памяшканьня абшчыны, фінансавая камісыя зноу пачала апрацовываць даклад а бюджэце.

Мейсцовые готэлі, нягледзючы на тое, што бяруць ад сваіх жыльцоу досіць высокую плату (10—25 р. у суткі), марозяць. За „лішнюю“ топку ад жыльцоу спаганяюць асобные грошы.

У Менску, Барысаве, Бабруйску і Луніцы упрауленьнем па справам звароту палонных уцекачоу адчынены аддзелы. Гэтые аддзелы маюць адпрауляць уцекачоу на бацькаушчыну праз Польшчу бяз розніцы веры. Расійскім палонным забаронены праезд у Расію праз Польшчу. Рускіе уцекачы ад бальшавікоу пад апеку гэтых аддзелау ня уходзяць.

Тым, хто зьвертаецца у вышей памяненые установы, выдаюцца карткі, па якім яны адтрымліваюць шта дня: 250 грамау хлеба, каву, цукер, і два разы на дзень па літру зупы. На дарогу кожнаму выдаецца па фунту хлаба.

У гэтые установы зьвертаецца шмат людзей.

Фондавая біржа будзе адчынена у хуткім часе. Ініцыятары біржы п. п. Браудэ і Вэнькові́ч падалі на пацьвярджэньне польскай улады статут фондавай біржы. Прадстаунік мясцовай улады, п. Еленскі, запэуніу ініцыятарау, што статут будзе пацьверджаны і вызначыу патрэбу кіравацца у валютных пытаньнях варшаускай фондавай біржай.

Біржа будзе памешкацца на Койданаускай зул. 1—8.

Бабруйск—Познань праз Менск Варшаву у хуткім часе будзе уведзены спэцыяльны вагон. Паездка мае цягнуцца 3 дні.

Цэнтробелсаюзам вялікіе партыі прадуктау і таварау для вясковага насяленьня: 4 вагоны газы, мелясу, селядцоу, дзегцю, бакалеі і інш.

Вялікая партыя кажухоу прыбывае з Валынскай губ. па адрэсу Цэнтро белсаюза для перадачы сельскім коопэратывам 20-22 лістапада.

Канцэртнае турнэ беларускага хора Тэраускага у Слуцку (2 сьвецкіе канцэрты) духоуны у павятовым саборы) і Осіповічах прайшло з вялікім усьпехам. Збор быу поуны. Насяленьнем бьу аказаны самы прыхільны і гарачы прыем.

Рэдактар-выдавец

Ядв. ЛУЦЭВІЧ.

Беларуская Вайсковая Камисія.

Пропануецца усім **падпрапаршчыкам і унцер-афіцэрам**—беларусам зарэгістравацца у Бюро по рэгістрацыі афіцэрау, ваенных чыноунікау, сясьцер міласэрдзія і дактароу у будынку „Эуропа“ № 77.

Рэгістрацыя адбываецца ад 10—2 гад.

Член Беларускай Вайсковай Камісіі **А. Якубецкі.**

Друкарня Інвалідау. Менск.